

subjects contents in order to make the educational activity of students coherent and coordinated, to create an optimal educational environment at the Ukrainian language lessons. It is noted that the interdisciplinary connections should be considered as a component of the interdisciplinary integration, that is, the initial stage of its implementation. The scientist believes that one of the ways to introduce the interdisciplinary integration is the competently oriented didactic material. Analyzing the Ukrainian language current program and the scientific works of Ukrainian scholars, the following criteria for material selection are chosen. The material should correspond to the subject and the purpose of the lesson, the individual characteristics of the students, the age and the readiness to percept the information given in the text should be taking into account. The orientation to the educational, life and personal needs of students should be put on priority as well as the relationship in the formation of the subject and key competences, the ability to integrate the educational contents of several school subjects, etc.

Key words: competence, key competences, Ukrainian language lessons, text, interdisciplinary integration, interpersonal relations.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2018 р.

Прийнято до друку 25.04.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Горошкіна О. М.

УДК 371

І. М. Трубавіна

**ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ МИРУ
В УЧНІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ:
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Проблема формування толерантності та культури миру у школярів сучасної України є актуальною сьогодні як ніколи. По-перше, Україна має більше 160000 внутрішньо переміщених осіб, у тому числі дітей, які мають свою культуру, діалект і навіть іншу мову, національні особливості, які не є звичними для жителів приймаючих громад. По-друге, спостерігається розгортання ворожнечі на фоні релігійних поглядів, негативне ставлення до російської агресії переноситься деякими особами на російську православну церкву. По-третє, зразок поведінки на основі культури війни з зоні АТО повинен нівелюватися зразком поведінки на основі культури миру й переважати над нею. Потрібні зусилля педагогів, громади, батьків, ЗМІ щодо пропагування поведінки на основі культури миру й показу її переваг над поведінкою на основі культури війни, показу негативних наслідків поведінки на основі культури війни для кожної особистості, громади, країни, світу, планети. Проблеми миру перебувають у полі зору ООН та інших міжнародних організацій. Так, ООН пропонує розв'язання конфліктів через застосування «4Р»: превентивної дипломатії, дотримання миру, миротворення й миробудування (*Preventive diplomacy, Peace-making, Peacekeeping, Peace-building*) [15, с. 20]. Як зазначає Д. Набарро, спеціальний радник Генерального секретаря ООН, у виступі 1.09.2016 р.

з питань «Повестки дня в області устійчивого розвитку на період до 2030 года» в штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку: «не повинно бути толерантності до ненависті, до агресії, до розпалювання насильства і до практики самого насильства. Нам необхідно цінувати ненасильницьку поведінку і заохочувати її в дитинстві, в юності, в дорослому віці, за будь-яких обставин і серед всіх людей. Нам необхідно уникати будь-якого виду ситуацій або дій, які породжують або дозволяють насильство, і спостерігати самі ситуації, які його провокують. І тоді необхідно визнати, що люди, як добре відомо, поважають себе набагато більше, коли вміють ставитися до інших з повагою і ніколи не практикують насильства до інших. Як ми здійснюємо ці принципи практично? Це повинно здійснюватися через освіту» [8]. Освічена людина культурна і поважає права інших людей. Тому МОН рекомендує впровадження миробудування і медіацію в сучасні ЗНЗ, створювати служби медіації, оскільки «основою миробудування, розв'язання конфлікту є діалог, а ефективним інструментом – медіація» [15, с. 7]. Крім того, потрібна робота з формування толерантності в дитячому середовищі і культури миру як позитивних зразків рішення проблем у житті без насильства. Конфлікти не знищуються самі по собі. Їх потрібно унеможлиблювати і розв'язувати. Насильство не зникне. Його потрібно уникати, опановувати ненасильницькі стосунки та взаємовідносини [15, с. 17]. Окрім цього, оскільки педагог сам повинен бути вихованим (К. Д. Ушинський), тому спочатку модель миротворчої особистості починається з нього [15, с. 20]. Тому формування культури миру й толерантності є завданням педагогічних працівників, зокрема, соціальних працівників, які працюють над пригніченням негативних факторів впливу на особистість учня й оптимізацією позитивних в інтересах розвитку й успішної соціалізації дитини.

Аналіз останніх публікацій. Принципи толерантності визначені в «Декларації принципів толерантності» [3] – документі ООН, але їх ще треба зробити звичкою поведінки для дорослих і дітей. Вони є зразком поведінки, яку треба навчитися свідомо здійснювати. У своїй роботі Г. Бардієр [1, с. 32] дає такі синоніми поняття «толерантність»: солідарність, взаєморозуміння, повага прав та свобод, відкритість, визнання, культурний плюралізм, відмова від догматизму, ненав'язування поглядів, збереження індивідуальності, надання можливостей розвитку, забезпечення рівноправного підходу, згода, право відрізнитись один від одного, відкритий діалог, рівність у достоїнстві, повага самобутності, правовий і соціальний захист, чуйність, відповідальність, попередження й вирішення конфліктів ненасильницькими методами, сприяння професійному зростанню та культурній інтеграції. Ми, вслід за К. А. Юр'євою [18; 20], розглядаємо толерантність як терпимість особистості до різноманітних думок, поглядів, переконань, культурних орієнтацій, способів життя; неупередженість в оцінці людей і подій. При цьому вважаємо, що толерантність тісно пов'язана з поняттям «культура миру». Мир – це не просто відсутність війни, це гармонійна співпраця та добробут. Мир – це термін, який застосовується й до стосунків у родині, й до стосунків як між членами громади, так і між різними громадами, незалежно від їх расової, релігійної, національної та культурної належності. Коли є мир, є

процвітання та добробут. Мир – це сутність всіх світових релігій, він лежить у основі всіх моральних систем та суспільних ідеалів [11]. Культура миру включає в себе цінності, погляди й типи поведінки, які відбивають та насаджують соціальну взаємодію і співпрацю на основі принципів свободи, справедливості й демократії, всіх прав людини, толерантності й солідарності, які відмітають насильство і спрямовані на попередження конфліктів шляхом усунення їх причин, з тим, щоб вирішувати проблеми за допомогою діалогу і переговорів, та які гарантують можливість повною мірою користуватися всіма правами і засобами, щоб повністю брати участь в процесі розвитку свого суспільства [4].

Існуючі ґрунтовні дослідження розкривають теоретичні засади підготовки вчителя до формування толерантності учнів (К. А. Юр'єва [20], О. А. Грива [2]), але соціально-педагогічний аспект цієї проблеми лишився недостатньо висвітленим. Тому *метою* статті є визначення соціально-педагогічних основ формування толерантності особистості і культури миру в учнів закладів середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічні аспекти формування толерантності і культури миру у учнів передбачають визначення зразка поведінки на основі толерантності й культури миру, факторів соціалізації та розвитку, які цьому сприяють, а також дій соціальних педагогів з усунення й пригнічення негативних факторів і інтеграції та посилення позитивних факторів.

Аналіз праць і документів з проблеми [3; 4; 5; 6; 11; 12; 13; 14; 19] дозволили визначити зразок толерантної поведінки людини, яка демонструє культуру миру через таких перелік якостей та вчинків:

- людина культурна й поважає права інших людей, визнає право інших бути несхожими й терпимо до цього ставиться; поважає самобутність; є відкритою людиною, демонструє рівність, культурний плюралізм, чуйність, відповідальність, солідарність, взаєморозуміння, унеможливорює і розв'язує конфлікти на основі опанування ненасильницькими стосунками та взаємовідносинами, вміє дійти згоди, вести відкритий діалог, усуває причини конфліктів;

- приймає рішення і діє на основі гуманістичних поглядів, відмовляється від догматизму і насильства, не здійснює нав'язування поглядів, прагне до збереження індивідуальності, надає можливостей розвитку іншим;

- є терпимою до думок, поглядів, переконань, культурних орієнтацій, способів життя; неупередженою в оцінці людей і подій.

- здатна до гармонійної співпраці, поведінки на основі принципів свободи, справедливості і демократії, всіх прав людини, толерантності і солідарності, бере участь в процесі розвитку свого суспільства.

Такий зразок повинен стати нормою поведінки кожного випускника школи. Для її формування потрібні зусилля всіх педагогічних працівників, зокрема, соціального педагога. Оскільки саме він забезпечує пригнічення негативних чинників розвитку особистості і оптимізує позитивні. Складниками, які визначають розвиток особистості є мікросередовище (сім'я, шкільний колектив, соціальне оточення дитини), макросередовище (суспільство зі своєю ідеологією), навчання і виховання, активність самої дитини. Розглянемо, як

соціальний педагог може на них впливати у напрямку формування поведінки дитини на основі толерантності й культури миру.

Сім'я – основний і провідний чинник соціалізації дитини. Тому педагогізація батьків в напрямку толерантності й культури миру є завданням соціального педагога. Саме він повинен виявляти випадки жорстокого поводження й насильства над дитиною, повідомляти про них через директора служби у справах дітей. Це є пригніченням негативних факторів розвитку і соціалізації особистості. І при цьому через батьківську просвіту, яка може бути первинною, вторинною, третинною [16], формувати нову модель батьківсько-дитячих стосунків на основі толерантності і культури миру. Останній час медіація в школі стає помітною у справі формування толерантності і культури миру як засіб мирного розв'язання конфліктів і усвідомлення своєї руйнівної поведінки, займаються нею соціальні педагоги і шкільні психологи [15].

Що стосується впливу суспільства і ЗМІ. Звичайно, соціальний педагог не може унеможливити пропагування негативних зразків поведінки в ЗМІ і ігнорувати їх у суспільстві. Але він повинен давати їм оцінку і робити аналіз ситуацій, організувати батьківський контроль за дитиною і підвищити їх відповідальність за дітей. Сприяти формуванню у них батьківської компетентності та усвідомленого батьківства. Що стосується позитивних зразків – то всі вони відбиті в нормативних документах, у т.ч. МОН, треба їх просто практично втілювати в своїй роботі з дітьми, батьками, педагогічним колективом. Це і роз'яснення норм законів, відповідальності за їх порушення батькам і дітям, і проведення просвіти, тренінгів, організація медіації, тижнів і днів толерантності.

Активність особистості дитини відіграє велику роль у формуванні культури миру й толерантності. Активність як здатність (вміння і прагнення) особистості знаходити самостійно і вирішувати поставлені ззовні задачі оптимальними способами для конкретної дитини передбачає наявність в неї позитивної мотивації до толерантної поведінки і культури миру (стійке прагнення її дотримуватися, усвідомлення її необхідності і важливості, бажання повсякденно її реалізовувати і уникати насильства, негативне ставлення до насильства і культури війни, нетолерантності, жорстокості) та вмінь її реалізовувати, звички толерантності і ненасильницького вирішення конфліктів. Для цього потрібні життєві вміння: комунікативні, прийняття рішень і критичного мислення, управління своїм станом і впливу на інших. Саме ці вміння забезпечують на практиці цінності культури миру і толерантності. Це також є завданням соціального педагога. Толерантність з позицій соціального педагога є наскрізною складовою життєвої компетентності, одним із чинників, який пронизує собою ключові компетентності особистості: здатність до автономної діяльності, що дозволяє захищати та піклуватись про права і потреби інших та життєдіяльності у цілому (що є необхідною складовою усіх ключових компетентностей), здатність інтерактивно використовувати мовні та інші комунікативні засоби, зокрема різноманітні інтерактивні технології (що є необхідною складовою комунікативної компетентності), вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах, що дозволяє успішно взаємодіяти, співробітничати та вирішувати конфлікти з іншими (що є

необхідною складовою соціальної компетентності) [2]. Формування толерантності в соціально-педагогічній роботі передбачає усунення негативних факторів, які демонструють культуру війни, та оптимізацію позитивних факторів, які сприяють формуванню толерантності і культури миру. Це означає створення виховного простору на засадах культури миру і толерантності. «Толерантне освітнє середовище» – це педагогічна умова, яка забезпечує атмосферу ненасильства, безпечної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, демократичний стиль педагогічного управління, психолого-педагогічну підтримку та врахування позитивного досвіду учнів на основі довіри, поваги, терпіння, толерантного ставлення, а також сприяє ефективності та успішності навчання і виховання толерантної особистості [9, с. 9]. Шкільний колектив, середовище в школі є факторами, які впливають на формування толерантної особистості, яка демонструє культуру миру, якщо шкільне середовище є щасливим і дружнім до дитини. Ж. В. Петрович [10] дає визначення школі, дружній до дитини, таким чином: «це загальноосвітній навчальний заклад, у якому: діти навчаються відповідно до власних схильностей у сприятливому середовищі, що надає можливість повною мірою реалізувати особистісний потенціал; адміністрація школи й учителі несуть відповідальність за те, щоб зробити шкільне середовище сприятливим для розвитку особистості, організовують навчально-виховний процес на засадах розвитку соціально-психологічних компетентностей учня (його життєвих умінь); спільними зусиллями педагогів, учнів та їхніх батьків створено необхідні й достатні умови для забезпечення цілісного благополуччя дитини». ЮНІСЕФ зазначає [21], що школи повинні захищати всіх дітей від зловживань та школи як в ній самій, так і за її межами. У школі, дружній до дитини, для благополуччя дітей та їх безпеки потрібно їх цілісне благополуччя [10], а реалізація прав дітей повинна передбачати: створення сприятливих умов для повного здійснення прав дитини; охорону прав дітей – запобігання порушенню прав; захист прав дітей – відновлення порушених прав відповідно до власних повноважень. Концепція І.М.Трубавіної [17] розкривала школу, дружню до дитини, як простір для реалізації всіх потреб і прав дітей в навчальній та виховній діяльності і спілкуванні, через дитиноцентризм. Усе це наголошує на охоронно-захисній функції соціального педагога й необхідності врахування в його роботі підходів ООН до захисту прав людини, об'єднанні зусиль всіх педагогічних працівників і батьків в інтересах дитини, на захист її прав і забезпеченні свобод [18]. Щастя ж є критерієм якості життя за документами ООН. Щасливе дитяче освітнє середовище, на думку Матвієнко, визначається як «сукупність освітньо-виховних впливів та умов, що поєднує можливості для вільного і комфортного всебічного розвитку дітей та тісний взаємозв'язок учасників навчально-виховного процесу (педагогів, учнів, батьків) а також характеризується їхнім відчуттям глибокого задоволення і радості» [7, с. 5]. Це означає, що для формування культури миру і толерантності у дітей треба створити щасливе освітньо-виховне середовище і забезпечити дітям дружнє ставлення в школі, комфорт, задоволення і радість на весь час перебування в школі. Таке середовище

виключає насильство, жорстокість і неповагу, дає схвалювані зразки поведінки і своїм укладом робить їх звичкою для дітей.

Ефективність формування толерантності досягається тим, що до цього процесу повинні залучаються як сама особистість, так і сім'я, школа, соціальні служби для молоді, громадськість (національно-культурні товариства та союзи, недержавні громадські організації, фонди), релігійні організації, державні органи (місцеві і центральні), світове співтовариство (міжнародні організації та фонди), засоби масової інформації [6, с. 9]. Знати і використовувати їх ресурси важливо для соціального педагога.

Навчання й виховання в справі формування толерантної особистості і культури миру є важливими в аспекті реалізації принципу виховуючого навчання (хто і як дитину виховує і навчає, на яких прикладах), зв'язку навчання з життям (як освіта допомагає уникати конфліктів і війн, насильства), гуманізму (пріоритет – права людини, її життя, гідність, повага до неї, опори на позитивне в ній тощо), цілісного підходу до виховання (всі аспекти виховного процесу та всі його етапи повинні бути проникнуті толерантністю та культурою миру), індивідуального підходу в навчанні й вихованні (з метою врахування відмінностей і створення умов для гальмування і не прояву негативних рис і прояву всіх позитивних). Але важливим є те в школі, як сам педагогічний працівник себе поводить і яку культуру він демонструє. Розкриємо можливості педагогів у розвитку відновлювальної культури своєї школи в напрямку миробудування [15, с. 22]: опановувати відновні практики й застосовувати їх для профілактики та вирішення конфліктів; включати у виховну роботу елементи відновних практик; долучати учнів до відновних практик; звертатися до медіаторів для вирішення конфліктів; втілювати «модель педагогів-миротворців»; на особистісному рівні не провокувати й не підтримувати конфліктів; не ігнорувати, а конструктивно реагувати на конфлікти, які виникають між учасниками навчально-виховного процесу; розуміти зв'язок між конфліктами на мікро- та макрорівнях; вести активну роботу з формування толерантного ставлення, недискримінації, дотримання прав людини на всіх рівнях навчально-виховного процесу; уникати насильницьких способів підтримання дисципліни, зокрема тілесних покарань; розуміти особливості роботи навчального закладу в ситуації воєнного конфлікту в країні, дбати про власне здоров'я; вживати заходів профілактики емоційного вигорання.

Педагогічний працівник школи закладу середньої освіти повинен знати й використовувати такі способи формування толерантності [13, с.82–83]: 1) формування правильних уявлень про особистість та поведінку людини; тобто мова йде про просвіту і формування свідомості особистості; 2) навчання вільному від упереджень і забобонів спілкуванню; таким чином здійснюється протидія культурі війни та нетолерантності; 3) профілактика упереджень по відношенню до груп «чужих»; це дає стерти різноманітні бар'єри і сформувати рівність серед дітей; 4) точне та повне інформування людей з метою зниження інтолерантності до невизначеності; особливо це важливо щодо дітей з особливими потребами, ВПО, батьків учнів; 5) створення умов для тісної та взаємовигідної взаємодії упереджених груп. Ми б додали сюди

і роботу з інтеграції цих груп у нове дитяче середовище, формування загального і первинного колективу в освітній установі. Ці способи можуть бути покладені в основу виокремлення напрямів роботи класного керівника та шкільного соціального педагога з формування толерантності учнів.

На основі викладеного можна зробити такі висновки: соціальний педагог відіграє провідну роль у практиці формування культури миру й толерантності в учнів закладів середньої освіти, оскільки саме він оптимізує усі позитивні фактори впливу на особистість і пригнічує та усуває негативні фактори такого впливу. Його робота повинна бути з батьками, учнями, педагогічними працівниками, громадою і громадськістю, середовищем дитини, установами щодо захисту прав дитини. Соціальний педагог у закладі середньої освіти повинен спрямовувати свою роботу на такі напрямки: формування щасливого освітньо-виховного середовища в школі, створення школи, дружньої до дитини (спільно з іншими педагогічними працівниками та адміністрацією), формування в дітей життєвих умінь, якостей толерантної особистості, активності, профілактику професійного вигорання у педагогічних працівників, пропагування переваг толерантності і культури миру, критика й аналіз поведінки на основі культури війни, підвищення батьківської відповідальності до дітей і формування у них усвідомленого батьківства, організацію взаємодії в інтересах дитини, виявлення порушень її прав і повідомлення про це адміністрації та службам у справах дітей. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку можуть бути протидія булінгу в дитячому середовищі, суб'єктивності педагогів, розробка технологій і методик роботи з різними категоріями дітей, до яких виявляється нетолерантність, методика роботи з колективом школи щодо прийняття та інтеграції дітей з особливими потребами тощо.

Список використаної літератури

1. Бардиер Г. Л. Проблемы толерантности и девиантного поведения в бизнесе / Г. Л. Бардиер // Экономическая психология: современные проблемы и перспективы развития. – СПб.: СПбГУЭФ, 2002. – С. 32–36. **2. Грива О.А.** Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища: автореф дис. ... д-ра філософ. наук: 09.00.10 – філософія освіти / Грива О.А. – К. : АПНУ, Інститут вищої освіти, 2008 – 34 с. **3. Декларація** принципів толерантності // Шлях освіти. – 1999. – №2. – С. 2–4. **4. Культура** мира // Режим доступу: <http://www.un.org/ru/peace/culture/culture.shtml> **5. Лекция** на тему «Культура мира» // Режим доступу: <http://x-carp.narod.ru/Arhiv/lec/culture/culture.htm> **6. Матієнко О. С.** Виховання толерантності у старшокласників середніх загальноосвітніх шкіл Франції: автореф. дис. ... канд. пед. наук. / Матієнко О. С. – К., 2006. – 17 с. **7. Матвієнко М. Є.** Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування освітньо-виховного середовища: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. / Матвієнко М. Є. – Слов'янськ, 2017. – 22 с. **8. Набарро Д.** Цели устойчивого развития и культура мира / Д. Набарро // Режим доступу: https://www.lucistrust.org/ru/blog_wgun/sustainable_development_goals_and

the culture of peace. 9. **Орловська О. В.** Підготовка майбутнього вчителя до виховання толерантності учнів старшої школи США: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Орловська О. В. – К., 2011. – 20 с. 10. **Петрочко Ж. В.** Концепція школи, дружньої до дитини : основні положення та терміни / Ж.В.Петрочко // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – №2 (36). – С. 84–90. 11. **Побудова** культури миру // Режим доступу: <http://www.upf.org.ua/uk/projects/29-pobudova-kulturi-miru.html>. 12. **Полікультуріка**: як організувати виховання міжкультурної толерантності у школі та позашкільній діяльності: навч.-метод. посіб. / автори-упорядники: А. Ленчовська, К. Крейдерман, М. Грінберг. – К. : ТОВ «Майстерня книги», 2010. – 344 с. 13. **Пот'є Л.** Жива бібліотека «Ініціативи Розмаїття» : посібник для організаторів / Луа Пот'є. – К. : ТОВ «Інжиніринг», 2010. – 20 с. 14. **Почебут Л. Г.** Взаимопонимание культур : методология и методы этнической и кросс-культурной психологи. Психология межкультурной толерантности / Л. Г. Почебут. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2005. – 281 с. 15. **Трубавіна І. М.** Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект: навч.-метод. посібник / Трубавіна І. М., Левченко К. Б., Ковальчук Л. Г. та ін. – К.: ФОП Стеценко В.В., 2016. – 192 с. 16. **Трубавіна І. М.** Батьківська просвіта у сучасних дитячих дошкільних навчальних закладах України / І. М. Трубавіна // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал СДПУ імені А.С. Макаренка. – 2016. – №6 (60). – С.189–198. 17. **Трубавіна І. М.** Концепція програми «Школа, доброжелательная к детям / І. М. Трубавіна // Розвиток демократії і демократична освіта в Україні: матеріали 4 міжнародної конференції, (м. Ялта, 28–30 вересня 2006 р.) – Ялта : ККРЗ – Київ : НПУ, ІВО АПН, 2007. – С.124–128. 18. **Трубавіна І. М.** Методичні рекомендації до організації факультативних заходів в школах з метою прищеплення гідності, миру та соціального консенсусу / Трубавіна І. М., Юр'єва К. А., Михайленко О. Л. – Харків–Бердянськ, 2008 – 39 с. 19. **Цюрупа М.** Культура миру проти культури ненависті. Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України. Вип 3(71). – С. 264–272. 20. **Юр'єва К. А.** Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки: автореф дис. ... д-ра пед. наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Слов'янськ : ДДВНЗ, 2017. – 44 с. 21. **Child friendly schools**// Режим доступу: https://www.unicef.org/lifeskills/index_7260.html.

Трубавіна І. М. Формування толерантності та культури миру в учнів закладів середньої освіти: соціально-педагогічний аспект

Стаття розкриває актуальність проблеми формування толерантності й культури миру в сучасній українській школі у дітей. Подана сутність культури миру й толерантності. Автор визначає риси особистості дитини, якій притаманні толерантність і культура миру, дає характеристику її поведінці як позитивний зразок. В статті виокремлені роль і значення шкільного соціального педагога для формування толерантної особистості, обґрунтовані напрямки його роботи: з батьками, мікросередовищем дитини, шкільним колективом, вчителями,

з дітьми. Розкрита роль і значення просвіти учнів і батьків в напрямку формування толерантності і культури миру, її рівні в роботі соціального педагога. Уперше розкрита роль і сутність школи, дружньої до дитини, роль щасливого освітньо-виховного середовища у формуванні толерантності і культури миру. Розкрито шляхи впровадження толерантності і культури миру у навчальний та виховний процеси, риси толерантного вчителя.

Ключові слова: толерантність, культура миру, соціальний педагог, фактори соціалізації дитини, школа, дружба до дитини, щасливе освітньо-виховне середовище, батьківська просвіта, життєві вміння, активність особистості.

Трубавина И. Н. Формирование толерантности и культуры мира у учащихся средней школы: социально-педагогический аспект

Статья раскрывает актуальность проблемы формирования толерантности и культуры мира в современной украинской школе у детей. Представлена сущность культуры мира и толерантности. Автор определяет черты личности ребенка, которому присущи толерантность и культура мира, дает характеристику его поведения как положительного образца. В статье выделены роль и значение социального педагога для формирования толерантной личности, обоснованы направления его работы: с родителями, микросредой ребенка, школьным коллективом, учителями, детьми. Раскрыта роль и значение просвещения учащихся и родителей в направлении формирования толерантности и культуры мира, ее уровни в работе социального педагога. Впервые раскрыта роль и сущность школы, дружественной к ребенку, счастливой образовательно-воспитательной среды в формировании толерантности и культуры мира. Раскрыты пути внедрения толерантности и культуры мира в учебный и воспитательный процессы, черты толерантного учителя.

Ключевые слова: толерантность, культура мира, социальный педагог, факторы социализации ребенка, школа, дружественная к детям, счастливая образовательно-воспитательная среда, родительское просвещение, жизненные умения, активность личности.

Trubavina I. Formation of Tolerance and Culture of Peace in Secondary School Students: the Socio-Pedagogical Aspect

The article reveals the urgency of the problem of the formation of tolerance and the culture of peace in the modern Ukrainian school for children. The paper presents the essence of the culture of peace and tolerance, its significance for the future, the role of education in its formation has been proved. The author in the article determines the features of the child's personality, which is characterized by tolerance and culture of the world, characterizes his behavior as a positive pattern, the formation of which should be sought. The article highlights the role and importance of the school social teacher for the formation of a tolerant personality, the directions of his work on this direction based on factors of development and socialization of the individual are justified: with parents of pupils, with the microenvironment of the child, with the school collective, with teachers, with children. The role and importance of enlightening students and parents in the direction of the formation of tolerance and culture of peace, its 3 levels in the work of the

social pedagogue is revealed. For the first time, the role and essence of the school, friendly to the child, as well as the role of the school's happy educational and upbringing environment in the formation of tolerance and culture of peace in school-age children is revealed. The ways of forming tolerance and culture of peace in the educational and educational processes of the school are revealed, and the features and skills of the tolerant teacher are highlighted.

Key words: tolerance, culture of peace, social pedagogue, factors of child socialization, child friendly school, happy educational and educational environment, parental education, life skills, personality activity.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2018 р.

Прийнято до друку 25.04.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Гавриш Н. В.

УДК 398. 2 [(477) : (470 + 571)]

О. М. Цалапова

ДЕСАКРАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ БАБИ ЯГИ В ТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ В. РУТКІВСЬКОГО «ГОСТІ НА МІТЛІ»

Наприкінці 80-х років ХХ століття, в момент суспільних тектонічних змін, в українських літературознавчих студіях посилюється інтерес до історичного минулого країни, етнографії, культурних надбань і народної творчості. Літературну скарбницю поповнюють жанри літературних легенд, казок, поем тощо. Тож, персонажі народної казки зазнають реінтерпретації й нового потрактування в художній творчості українських митців.

Баба Яга – ключова постать у народному казковому епосі, яка залишається далеко не фрагментарною у сучасному слов'янському полікультурному дискурсі. Образ Яги експлуатується сучасною літературною казкою, фентезі, науковою фантастикою, кіно, мас медіа тощо. Проте в осучаснених інтерпретаціях цей персонаж зазнає суттєвих семантичних модифікацій, в основі яких лежить відмова від традиційного розуміння іпостасі баби яги на користь нових вимог часу до категорії зла.

Мета дослідження – осмислення образу Баби Яги в компаративному дискурсі, враховуючи первісні уявлення про світове зло, його суть і закономірності співіснування з добром, а також виявити рівень і ознаки десемантизації образу в сучасній версії літературних казок.

Серед основних завдань окреслено такі:

- для встановлення первісних витоків образу Яги розглянути особливості категорії «казкове зло» у східнослов'янській етнічній групі (російська, українська), зосередившись на його «жіночому» пантеоні;
- засоби репрезентації образу Баби Яги в сучасному полікультурному просторі: особливості, закономірності;
- зв'язок сучасних версій казкового образу із культурними міфологемами, семантикою даних, їх жанрову інтерпретацію.